כד הקמח — שמחה

עבדו את ה' בשמחה באו לפניו ברננה דעו כי ה' הוא אלהים הוא עשנו ולא אנחנו עמו וצאן מרעיתו (תהילים ק׳:ב׳-ג׳). אין השמחה ראויה בעוה"ז כי אם בעבודת הש"י ולא תמצא בכל ספרי הקדש שישבח השמחה אלא בענין העבודה וההשגה בהקב"ה. הוא שכתוב (תהילים ל"ג:א׳) רננו צדיקים בה', וכתיב (שם לב) שמחו בה' וגילו צדיקים והרנינו כל ישרי לב. וכתיב (שם קיט) שש אנכי על אמרתך. כי הצדיקים שלוחי הש"י זריזין לעבוד את הש"י בשמחה, וכן מצינו המאור הגדול שהוא רץ ומתנועע בגלגלו שכל תנועותיו בזריזות ועבודתו בשמחה, והוא שכתוב (שם יט) והוא כחתן יוצא מחופתו וגו' ובתפלת יוצר שמחים בצאתם וששים בבואם, וכן מצינו שהזכיר שלמה (קהלת ח׳:ט"ו) ושבח אני את השמחה אשר אין טוב לאדם תחת השמש כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו כל ימי חייו אשר נתן לו האלהים תחת השמש. ואין האכילה והשתיה והשמחה בעוה"ז מלוין אותו לעה"ב כי אם השמחה בעבודת השי"ת, וכן אמרו במדרש קהלת (קהלת ח׳:ט"ו) כי אם לאכול ולשתות ולשמוח והוא ילונו בעמלו, וכי יש אכילה ושתיה מלוין לו לאדם לקבר אלא זו תורה ותשובה ומעשים טובים, וזהו שהזכיר שלמה ע"ה (משלי י"ג:ט׳) אור צדיקים ישמח, כנה נפש הצדיק לאור לפי שהיא לקוחה משם ונבראת עמו ביום ראשון, ובא לומר כי נפש הצדיק היא שמחה במעשה המצות אבל בנפש הרשע שכנה אותה לנר הזכיר ידעך לפי שאין הרשעים שמחים בשמחת הנפש אלא כל שמחתם אינה אלא בשמחת הגוף ולכך תכלה שמחתם בכלות הגוף כשם שהנר יכלה אורו בכלות השמן והפתילה. וכן הזכיר משה רבינו ע"ה (דברים כ"ח:מ"ז) תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך וגו' העניש בעבודתו כשלא היתה בשמחה: השמחה הזאת היא מצוה מן התורה נצטוה אדם עליה כי היא עבודה גמורה לשי"ת חשובה יותר מן המצוה. אמנם מצינו שמחה אסורה מדין התורה והיא השמחה בתענוגי הגוף ובתאוותיו אשר האדם רגיל לחטוא בהנה כשמחת האדם בענין העבירות כשיפעלם או כשידבר בהם כענין (משלי י"ז:ה׳) שמח לאיד לא ינקה, והנה יש בזה עונש ושכר על המצוה והעבירה, כי אם ישמח על המעשה הטוב הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו כי השמחה אשר שרשה בלב היא מתגלית בפנים ובאה לידי פועל ויש לו שכר על זאת כאלו עשה מצוה בפועל, וכן אם ישמח על הרע השמחה ההיא מתגלית בפנים ובאה לידי פועל, והנה הוא נענש על זאת כאלו חטא בפועל, ומצינו מקרא מעיד על ענין זה זהו שאמר שלמה (שם טו) לב שמח ייטיב פנים כי השמחה ההיא ניכרת בפנים, ומעתה יש על האדם להזהר באי זה דבר אם במעשה המצוה או במעשה העבירה, ועל השמחה הזאת החסרה והנמנעת הזהיר שלמה ואמר (קהלת י"א:ט׳) שמח בחור בילדותך וגו'. ובפסוק זה הזכיר שני הזמנים הילדות והשחרו' זהו שאמר שמח בחור בילדותך ויטיבך לבך בימי בחורותיך. ממה שידוע כי זמן האדם נחלק לשלשה חלקים והן הילדות והבחרות והשחרות כלומר הזקנה, הילדות והבחרות הם ימי השמחה והטובה זהו שאמר שמח בחור בילדותך. למדך הכתוב כי הילדות הוא זמן השמחה כי בדמיון השמש מתחיל לזרוח בבוקר והולך ואור כן גוף הנער הולך וגדל. והבחרות הוא זמן הטובה והוא בתקפו וכחו הגדול כחצי היום באמצע השמים. והשחרות הוא זמן הזקנה ונקראים ימי החשך ימי הרעה הוא שכתוב (שם) ויזכור את ימי החשך כי הרבה יהיו כל שבא הבל. וקרא זמן הזקנה שחרות לפי שהוא בדמיון השמש הנוטה לערוב ולשקוע במערב, הא למדת שעתיד אדם ליתן את הדין על שמחת העולם הזה: ואמרו במדרש (תהילים ע"ה:ה׳) אמרתי להוללים אל תהולו, מלשון (שופטים כ"א:כ"א) לחול במחולות שאין השמחה ממתנת לו לאדם בעה"ז, לא כל מי שישמח היום ישמח למחר ולא כל מי שמיצר היום מיצר למחר, זה שאמר שלמה (קהלת ב׳:ב׳) לשחוק אמרתי מהולל ולשמחה מה זו עושה, תדע לך שהוא כן שהרי בבריאת העולם היתה שמחה גדולה לפני הקב"ה שנאמר (תהילים ק"ד:ל"א) יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו. וכתיב (בראשית א׳:ל"א) וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד מה כתיב בסוף (שם ו) ויתעצב אל לבו לכך נאמר אמרתי להוללים אל תהולו אמרתי לחוללים אל תחולו. ומה הקב"ה לא המתין בשמחתו, בני אדם על אחת כו"כ. אברהם שמח שמחה גדולה נתגדל והרג כמה מלכים ונתן לו הקב"ה בן לזקנתו ולבסוף נאמר לו (שם כב) קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק. חזר מהר המוריה לקבור לשרה ובקש מקום לקברה ולא מצא עד שקנה בד' מאות שקל כסף. יצחק שמח שמחה גדולה אמרו לו (שם כו) ראה ראינו כי היה ה' עמך ניצל מהחרב ומאנשי גרר ולבסוף כתיב (שם כז) ותכהין עיניו מראות ומה יצחק עולתו של הקב"ה לא המתין בשמחתו בני אדם על אחת כו"כ. יעקב שמח שמחה גדולה ראה סולם ומלאכי אלהים עולים ויורדים בו (שם כח) והנה ה' נצב עליו ולבסוף אירעו לו כמה צרות צרת

לבן צרת עשו צרת יוסף צרת דינה צרת רחל, ומה יעקב לא המתין בשמחתו שאר בני אדם על אחת כו"כ. יהושע שמח שמחה גדולה הנחיל לישראל את הארץ הרג ל"א מלכים ונתנו לו כל ישראל כבוד שנא' (יהושע א':י"ח) כל איש אשר ימרה את פיך ולא ישמע אל דבריך וגו', ומה יהושע שלא זכה והזקין ומת בלא בנים הצדיקים כך הרשעים על אחת כו"כ. עלי הכהן שמח שמחה גדולה שהיה מלך וכהן ואב ב"ד שנא' (שמואל א א':ט') ועלי הכהן יושב על הכסא על מזוזת היכל ה' ראה מה כתיב (שם ד) ויהי בהזכירו את ארון אלהים ויפול מעל הכסא אחורנית ותשבר מפרקתו וימת, וגם שני בניו מתו חפני ופנחס ומה עלי הצדיק כך הרשעים על אחת כו"כ. אלישבע בת עמינדב אין לך איש ואשה בעולם שראת' שמחות כמות' שראתה בעלה כהן גדולמשמש בכהונה גדולה ונביא ומשה אחי בעלה מלך ונביא ושני בניה סגני כהונה ואחיה נחשון בן עמינדב ראש לכל נשיאי ישראל לא המתינה בשמחתה אלא נכנסו שני בניה להקריב קרבן ויצאו שרופים לכך נאמר אמרתי להוללים אל תהולו. ע"כ במדרש:

ומפני שחייב אדם למעט בשמחת העוה"ז תקנו החכמים לברך על שנוי יין הטוב והמטיב שהרי במקום שמשנים היינות אין ספק שיש שם ריבוי שמחה, וכדי למעט השמחה ההיא תקנו לזה ברכת הטוב והמטיב שהיא ברכת האבל והיא שתקנו אותה ביבנה על הרוגי ביתר. ומצינו רבינו הקדוש שהיה מגדולי ישראל תורה וגדולה במקום אחד שהיה שוכר לבר קפרא ונותן לו ממון הרבה שלא יגרום לו שמחה ושחוק, הוא שאמרו במס' נדרים (פ"ז דף פא) יומא דמחיך בי' רבי אתיא פורענותא לעלמא א"ל לבר קפרא לא תבדחן ויהיבנא לך ארבעין גריוי דחיטי אמר ליה חזי מר דבכל גריוא דקא בעינא שקילנא שקל דיקולא רבא חפייה כופרא וסחפיה על רישיה אמר ליה הב לי חיטי דרשינא בך אחוך א"ל לאו אזהרתך דלא תיבדחן אמר ליה חיטי דרשינא בך קא נסיבנא. ונראה כי בר קפרא היה רגיל בכך שהיה משמח לרבינו הקדוש בדברים והיתה כונת בר קפרא לשמים כדי שישמח רבינו הקדוש שהיה גדול וחשוב כמו מלך ומתוך השמחה תבנה ותכונן תורתו ויהיו הדברים שמחים, וכענין שמחת כלי הניגון בנביאים, אך רבינו הקדוש שהעיד על עצמו בשעת פטירתו שלא נהנה מעולם בעשר אצבעותיו ואפי' באצבע קטנה רצה בזה כי היה גדול בכל המדות אף כי במדת השמחה והשחוק והיה כל תנועותיו נמשכות אחר השכל ושקולות במאזני החכמה עד שאילו נטה לבו יום אחד לשמחת העה"ז או לשחוק היה זה עונש לבני הדור:

ועל כן יתחייב אדם להמעיט השמחה בעוה"ז ולתת אל לבו עבודת השם יתברך ושיהיה עיקר שמחתו עבודתו ומעשה המצות, וכן (תהילים ב':י"א) עבדו את ה' בשמחה וגו' ואפי' בשמחת המצוה אמר וגילו ברעדה במקום גילה שם תהא רעדה. ויתכן לומר כי לזה כונה התורה במה שכתוב בחג הסוכות (דברים ט"ז:ט"ו) והיית אך שמח בלשון מיעוט כי מפני ששמח כבר בחג השבועות שהוא זמן הקציר ובחג הסוכות תגדל שמחתו יותר ויותר שהוא זמן האסיף לאסוף תבואתו ושמנו ויינו ושאר פירותיו, על כן יאמר כי בזמן ששמחתו גדולה יותר שימעיט אותה ויחזירנה לדרך המיצוע, זהו והיית אך שמח, אבל השמחה על מעשה המצוה בדרך הבינוני הוא שנצטוה אדם עליה, ועל זה הזכיר דוד בכאן עבדו את ה' בשמחה, ביאר כי השמחה שלימות העבודה ועל כן היה ענין השיר במשכן ובמקדש בשיר הפה והכלי שהוא מביא נפש האדם לדרך השמחה, וז"ש הכתוב (במדבר ד':מ"ז) בלוים לעבוד עבודת עבודה ודרז"ל אי זו היא עבודה לעבודה הוי אומר זה השיר, כי היו הלוים מוזהרין ומצווים לשורר ולעורר השמחה על מצות הקרבן כדי להיות מעשה המצוה בשמחה, ומצינו בפסיקתא (תהילים קי"ח:כ"ד-כ"ה) זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. אמר רבי איני יודע אם ביום אם בהקב"ה, בא שלמה ופי' נגילה ונשמחה בך. בך בתורתך בך בישועתך. אי אפשר לו לאדם שישמח שמחת הנפש עד שיעציב את הגוף, וכן נמצא בספרי המוסר כי הנפש והגוף בדמיון שתי נשים צרות כשתכעיס האחת תשמח האחרת:

וממה שידוע כי הנפש בתוך הגוף בדמיון הנר השוכן תוך הנבל לא יאיר אורו עד שתבקע הנבל, כי יצטרך האדם להכניע ולשבר גופו בתאותיו ויהיה חומר העפר מדלדל ותשש ואז תתעלה הנפש לעלות בהר קדש אלהים. הוא שאמר שלמה ע"ה (קהלת י"ב:ז') וישוב העפר על הארץ כשהיה והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה, ביאורו כשישוב חומר הגוף שח ושפל כעפר אז הרוח תשוב אל האלהים ואז תנחל החיים והטוב והשמחה הנצחיית שלא תפסק, ובעלי מדה זו יקראם הכתוב אביוני אדם כי הם המעותדים לאותה השמחה והתאבים אליה והוא שהבטיח ישעיה הנביא ע"ה (ישעיהו כ"ט:י"ט) ויספו ענוים בה' שמחה ואביוני אדם בקדוש ישראל יגילו, כן יהי רצון ונאמר אמן: